

Marko Dragić

UDK: 398(497.5 Šibenik)

Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 1. 9. 2015.

VELIKI TJEDAN U CRKVENO-PUČKOJ BAŠTINI ŠIBENSKOGA ZALEĐA*

Ni u čem se tako jasno ne zrcali duša nekoga naroda, kao što u njegovim običajima, koji posvjedočuju njegovu veću ili manju uljudbu i jamče za veći ili manji mu napredak u budućnosti. (...) Kao što nijedan narod, tako nije niti naš bez običaja, uz koje se drži čvrsto i ozbiljno kao uz vjerske čine, ukratko, kao uz kakove svetinje pak ne trpi, da mu itko u njih dira.

Antun Ilija Carić, Koledanje uoči Mladoga ljeta na otoku Hvaru, 1896.

Sažetak: *U radu se navodi osamdesetak primjera običaja, obreda, molitvi i vjerovanja koji karakteriziraju Veliki tjedan u šibenskom zaleđu. Šezdesetak je suvremenih zapisa koji nastajali od 2008. do 2015. godine u dvadesetak mjesta šibenskoga zaleđa, a kod zapisa je sudjelovalo preko trideset kazivačica i kazivača. Nekoliko je spomenutih kazivačica u međuvremenu preminulo.*

U Velikom tjednu pučki običaji, obredi i vjerovanja prepleću se s crkvenom baštinom. Umivanje u cvjetnoj vodi na Cvjetnicu kao i umivanje na Veliku subotu imaju apotropejsku funkciju, a prolijevanje te vode u vrt ima panspermijusku funkciju. U hrvatskoj tradicijskoj kulturi iznimno je raširen kult pokojnika. Stoga su se i na Cvjetnicu blagoslovljene grančice stavljale pokojnima na groblje. Ostacima barabana kao i ugarcima od blagoslovljene vatre na Veliku subotu puk je pridavao apotropejsku moć.

U radu se pored terensko-istraživačkoga rada primjenjuje induktivno-deduktivna metoda te metode: deskripcije, analize, komparacije i sinteze. Običaji, obredi, molitve, vjerovanja u radu se analiziraju u biblijskom kontekstu. Svrha rada je od zaborava sačuvati nekoć bogatu duhovnost žitelja šibenskoga zaleđa kao i uopće Hrvata te je multidisciplinarno prikazati domaćoj i inozemnoj znanstvenoj javnosti i čitateljstvu.

Ključne riječi: *Isus Krist, muka, običaji, obredi, molitve, smrt, uskrsnuće.*

Napomena: Iako se u radu spominje Šibenik, Murter i Jezera na Murteru ipak smo (o) stavili ovakav naslov jer su sva druga naselja u bližem i daljem zaleđu Šibenika.

Uvod

Veliki ili Sveti tjedan obuhvaća dane od Cvjetnice do Uskrsa. Cvjetnica je u nedjelju prije Uskrsa. Na taj dan kršćani slave Isusov trijumfalni ulazak u Jeruzalem. U bogoslužju je Veliki tjedan prožet uspomenom na Isusovu muku. Svaki dan toga tjedna zove se veliki. Veliki ponedjeljak, Veliki utorak i Veliku srijedu karakteriziraju četrdesetosatno klanjanje (kvarantore). Posebno je Veliko ili Sveto trodnevlje (Vazmeno trodnevlje) - Veliki četvrtak, Veliki petak, Velika (Bijela) subota. Ti dani prožeti su Isusovom mukom, smrću i uskrsnućem za spasenje svijeta. Uskrs je najveći kršćanski blagdan jer je Isus Krist svojim uskrsnućem spasio i otkupio Svijet.

U crkveno-pučkoj tradiciji Veliki tjedan je najbogatiji tjedan u godini. U dosadašnjoj literaturi nedostatni su podatci o Velikom tjednu u šibenskom zaleđu. U ovom radu takvih je petnaestak primjera. Stoga je u radu šezdesetak suvremenih zapisa običaja, obreda, molitvi i vjerovanja koji karakteriziraju Veliki tjedan u šibenskom zaleđu. Zapisi su nastajali od 2008. do 2015. godine u dvadesetak mjesta šibenskoga zaleđa, a kod zapisa je sudjelovalo preko trideset kazivačica i kazivača.¹ Običaji, obredi, molitve, vjerovanja u radu se analiziraju u biblijskom kontekstu.

1. Cvjetnica

Cvjetnica ili Nedjelja Muke Gospodnje je kršćanska svetkovina koja se slavi u nedjelju prije Uskrsa i uvod je u Veliki tjedan. Na taj dan se slavi Isusov mesijanski ulazak u Jeruzalem u dane prije Pashe, opisan u sva četiri Evanđelja (Marko 11:1-11, Matej 21:1-11, Luka 19:28-44, i Ivan 12:12-19).²

---

¹ To su autorovi zapisi i zapisi studenata splitske kroatistike kojima je autor bio mentorom prisanju seminarskih i diplomskih radova iz kolegija: *Hrvatska usmena književnost i Hrvatska tradicijska kultura u europskom kontekstu*. (FF ST znači Filozofski fakultet Split, godina znači kada je napisan seminarski rad ili kada je napisan i obranjen diplomski rad. S označuje seminarski rad, a D znači diplomski rad.)

² (21) Kad se približiše Jeruzalemu te dođoše u Betfagu, na Maslinskoj gori, posla Isus dvojicu učenika (2) govoreći: „Pođite u selo pred vama i odmah ćete naći privezanu magaricu i uz nju magare. Odriješite ih i dovedite k meni. (3) Ako vam tko što rekne, recite: ‘Gospodinu trebaju’, i odmah će ih pustiti.“ (4) To se dogodi da se ispuni što je rečeno po proroku: (5) *Recite kćeri Sionskoj: Evo kralj ti tvoj dolazi, krotak, jašuć na magarcu, na magaretu, mladetu magaričinu.* (6) Učenici odu i učine kako im naredi Isus. (7) Dovedu magaricu i magare te stave na njih haljine i Isus uzjaha na njih. (8) Silan svijet prostrije

U hrvatskoj tradiciji Cvjetnica se naziva: Cvitnica, Cvitna nedilja, Palmenica (na pr. Šolta), Neđeja od póme (Dubrovačka Župa), Palmina nedija (Trogir). U tradicijskoj katoličkoj baštini Hrvata Cvjetnicu karakteriziraju: umivanje u cvjetnoj vodi, blagoslov maslinovih ili palminih grančica, procesija s blagoslovljenim grančicama, misa na kojoj se pučkim napjevom pjeva *Muka*. Poslije podne počinje četrdesetosatno klanjanje ili kvarantore.³

1.1 Umivanje u cvitnoj vodi

Na Cvjetnicu umiva se izvorskom vodom u koju se dan ranije stavlja tek ubrano cvijeće ljubičice, jagorčevine i drugog proljetnoga cvijeća. U nekim se mjestima umivalo vodom u koju su stavljene grančice bršljana. Ponegdje se umivalo izvorskom vodom u koju se stavljala grančica drijenka. Drijen je u narodu metafora za zdravlje. U hrvatskoj tradiciji ta se voda, primjerice u drniškom kraju, naziva *cvitna voda*. Vjerovalo se da umivanje u toj vodi donosi zdravlje i ljepotu lica.

U Trbounju kod Drniša kućani se umivaju u vodi u koju se stavlja sveta voda, maslinovo lišće i ljubičice. Noć prije Cvjetnice *kajin* s vodom držao se vani vjerujući da će se noću u toj vodi umiti dobre vile. Vjerovalo se da će dobre vile biti u pomoći ukućanima, a onaj koji se prvi umije u toj vodi, bit će najljepši te godine i da će se cijelu godinu

---

svoje haljine po putu, a drugi rezahu grane sa stabala i sterahu ih po putu. (9) Mnoštvo pak pred njim i za njim klicaše: „*Hosana* Sinu Davidovu! *Blagoslovljen Onaj koji dolazi u ime Gospodnje! Hosana* u visinama!“ (10) Kad uđe u Jeruzalem, uskomešao se sav grad i govorio: „Tko je ovaj?“ (11) A mnoštvo odgovaraše: „To je Prorok, Isus iz Nazareta galilejskoga.“ (Mk 11,1-11; Lk 19,28-38; Iv 12,12-19)

(12) Kad je sutradan silan svijet koji dođe na Blagdan čuo da Isus dolazi u Jeruzalem, (13) uze palmove grančice i iziđe mu u susret. Vikahu: „*Hosana! Blagoslovljen Onaj koji dolazi u ime Gospodnje! Kralj Izraelov.*“ (14) A Isus nađe magarčića i sjede na nj kao što je pisano: (15) *Ne boj se, kćeri Sionska! Evo, kralj tvoj dolazi jašuć na mladetu magaričinu!* (16) To učenici njegovi isprva ne razumješe. Ali pošto je Isus bio proslavljen, prisjetiše se da je to bilo o njemu napisano i da mu baš to učiniše. (17) Mnoštvo koje bijaše s njime kad Lazara pozva iz groba i uskrisi od mrtvih pronosilo je svjedočanstvo o tome. (18) Stoga mu je i izišao u susret silan svijet: pročulo se da je on učinio to znamenje. (19) Farizeji nato rekoše među sobom: „Vidite da ništa ne postižete. Eno, svijet ode za njim!“ (Mt 21,1-11; Mk 11,1-11; Lk 19,28-40)

³ Kvarantore (tal. quaranta - četrdeset ore - sati).

prvi ustajati. Djeca su se natjecala tko će se prvi probuditi i umiti u vodi.⁴ U Drnišu na *Cvitnicu* se umivalo ujutro čistom vodom i cvijećem, najviše ljubicama, a moglo je i drugo cvijeće, ruže, tratinčice.⁵ Nakon umivanja voda bi se prolila u vrt da bude plodniji.⁶

Tradicija u Čistoj Velikoj je da dan prije Cvjetnice, najčešće djevojke, po polju uberu svakoga cvijeća. To bi se cvijeće uvečer stavilo u malo veću posudu u vodu. Kad svane jutro na Cvjetnicu, kako se tko od ukućana ustaje iz postelje, tako se umiva u *cvitnoj vodi*. Vjeruje se da se tako speru grijesi i da će svatko od ukućana biti ljepši, čvršći, zdraviji.⁷

U Šibeniku dan prije Cvjetnice bere se cvijeće koje se stavi u *kain* s vodom i ostavi se vani u dvorištu vjerujući da će po noći doći anđeli i umiti se u tom cvijeću. Ujutro na Cvjetnicu cijela se obitelj umiva u vodi u kojoj je preko noći bilo cvijeće.⁸ U Unešiću se govorilo da se navečer u tom cvijeću umivaju jedni anđeli, a ujutro drugi anđeli - djeca.⁹

U Boraji kod Šibenika dan prije Cvjetnice po polju se bralo cvijeće, najviše ljubičica. To bi se cvijeće uvečer stavilo u posudu. Ujutro bi se najprije gazdarica kuće umila u vodi od cvijeća. Potom bi se umivali svi ukućani vjerujući da će biti lijepi i zdravi, te da će ta mirisava voda saprati i tijelo i dušu (Furčić, 1988.).

Na samom uranku u Unešiću umivalo se u hladnoj vodi u koju bi se dodavalo cvijeće koje bi se prethodnog dana ostavilo u vodi da omekša i zamiriši. Bili bi to često cvjetovi od bajama, jabuke, ljubičice. Dok bi se umivalo, govorilo se: „Sađi crno, dođi bilo.“ Značilo je to da se osoba koja se umiva nada da će njeni crni grijesi cvjetnom vodom saći, a da će se duša u čisto, bijelo obući.¹⁰

---

⁴ Marina Matić zapisala je u kolovozu 2010. godine. Kazao joj je Mile Matić, ing. elektrotehnike, rođen 1943. u Trbounju. (FF ST 2010. S.)

⁵ Jelena Stipica zapisala je 2013. godine. Kazala joj je Jelena Šangut, rođena Vukušić, 1933. u Drnišu, živi u Splitu. (FF ST 2013. D.)

⁶ Marina Pijuk zapisala je 6. 6. 2012. godine Kazala joj je Dinka Pijuk rođ. Baković (Drniš, 1960.), sada živi u Splitu. (FF ST 2012. D.)

⁷ Zvonimira Lojčić 2015. godine. Kazali su joj u Čistoj Velikoj Milka Pešić i Ante Storić. (FF ST 2015. S.)

⁸ Ana Vranjić zapisala je u Šibeniku 2010. godine. Kazala joj je Mladenka Vranjić, rođena Kunčić, rođena 1964. u Sitnom. (FF ST 2010. S.)

⁹ Ivana Babić zapisala je 2012. godine u Unešiću. Kazala joj je Mara Babić rođena 1938., djev. Mrše. (FF ST 2012. S.)

¹⁰ Kristini Jurić kazala je 2009. godine u Unešiću Ana Rajčić rođena 1931. (FF ST 2009. D.)

Dan prije Cvjetnice u Miljevcima se u vodu, kojom će se sutradan umivati, stavljalo tek ubrano cvijeće. Najčešće su se u vodu stavljale ljubičice, ali znalo se naći i drugog proljetnog cvijeća. Na Cvjetnicu ujutro ljudi su se umivali tom vodom vjerujući da to umivanje donosi zdravlje i ljepotu lica.¹¹ Običaj umivanja u cvjetnoj vodi ima apotropejsku funkciju (v. Dragić, 2008).

1.2 Blagoslov maslinovih grančica, procesija

Narod je dočekaao Isusa, mašući palminim i maslinovim grančicama i rasprostirući svoje haljine, putem kojim je Isus išao jašući na magarcu. Silan svijet koji je čuo da Isus dolazi u Jeruzalem uzeo je palmine i maslinove grančice i izišao mu u susret. U spomen na to, na Cvjetnicu narod u crkvu nosi grančice masline. U krajevima gdje nema masline na blagoslov se nose grančice jele, tisovine, šimšira, lovora. Tom blagoslovljenom zelenilu pridavala se apotropejska moć i vjerovalo se da, ako se drži u kući, štiti kuću i ukućane od zla, a stavljale su se i u staje da čuvaju stoku od bolesti i demonskih sila. Ako bi se neka domaća životinja razboljela, nakadilo bi je sa zapaljenom blagoslovljenom grančicom u vjeri da će je to izliječiti. Muškarci su znali, pri povratku kućama, manje grančice zataknuti u *rever*. Po povratku kući, domaćin bi blagoslovljene grančice stavio u svako polje i vinograd, a uz to i škropio blagoslovljenom vodom, vjerujući da će time sačuvati polje od krupe, suše i tuče. Blagoslovljena grančica obvezno je krasila zid spavaće sobe, obično zataknuta za okvir neke svetačke slike. Stariji mještani po završetku mise nose blagoslovljene grančice na grobove najmilijih. Pred nevjeme stariji mještani bi zapalili blagoslovljenu grančicu zelenila, a netko od starijih ukućana izišao bi pred kuću, držao u ruci zapaljenu grančicu i mahao s njom na sve četiri strane svijeta čineći znak križa. Iznijeli bi i iz komina *tronoge* - sjedalicu, okrenuli je nožicama prema nebu, jer je staro vjerovanje da špicasti, oštri predmeti imaju moć da odagnaju zlo, u ovom slučaju neveru. Pri tom obredu osoba koja je to izvodila izgovarala je molitve.

U Boraji kod Šibenika gospodari kuća odlazili su u polje u kojem su imali koje lijepo stablo masline, te bi ubrali nekoliko grana te masline, ponijeli ih kući i sutradan na Cvjetnicu nosili blagosloviti u crkvi.

¹¹ Maja Vlaić zapisala je 2011. godine. Kazala joj je spomenuta Marija Vlaić (1925.-2011.). (FF ST 2015. D.)

Po jednu blagoslovljenu grančicu bi stavljali potom u svaki komad polja, kao i u torove i štale. Jedna grančica bi se stavila u spavaću sobu, a jedna u prostoriju u kojoj se objedovalo. Svatko je svojim pokojnicima na groblje nosio blagoslovljene grančice. Te grančice su, po narodnom vjerovanju, imale apotropejske značajke: grančice u polju značile su bolji urod i da neće biti suše i krupe; u kući su značile mir Božji, zdravlje, sreću i ljubav, a grančice u torovima i štalama štatile su stoku (blago) od demonoloških bića (Furčić, 1988.).

Nekoć su starješine iz svake kuće u Čistoj Velikoj po jednu granu masline nosili blagosloviti u crkvu. Kad bi se vratili kući, po jedan komadić blagoslovljene masline stavljali bi gdje se spavalo i blagovalo, u tor gdje je stalo blago, a po komadić masline nosili su u polje da bolje rodi.¹² U Trbounju na Cvjetnicu se posvećuje maslinova grančica koja se drži u kući, a lanjska se maslinova grana obvezno spaljuje.¹³

U Šibeniku se poslije doručka uzimaju grančice masline i odlazi se u crkvu. Nekoć se po dolasku iz crkve grančice blagoslovljene masline nosilo u polje, u vinograd i štalu, a lanjske suhe grančice bi se skupile i zapalile.¹⁴

Unešićani u crkvu nose maslinove ili lovorove grančice, a gdje ih nije bilo, brala bi se djetelina i za nju vezala ljubičica. Nakon što bi ih svećenik blagoslovio, one bi se vješale u kuće, staje, vinograde i polja, kako bi zaštitile i ljude i blago i materijalna dobra od nevremena ili kakvih zlih duhova.¹⁵ Blagoslovljene grančice stavljaju se i pokojnima na groblje.¹⁶

U Sitnom blagoslovljene grančice maslina donosile su se kući te se stavljale iznad vrata ili na zid da blagoslove i zaštite ognjište i ukučane. Osim u kuću, blagoslovljena maslina stavljala se i na sredinu polja ili vinograda.¹⁷

---

¹² Zvonimira Lojić 2015. godine. Kazali su joj u Čistoj Velikoj Milka Pešić i Ante Storić. (FF ST 2015. S.)

¹³ Marina Matić zapisala je u kolovozu 2010. godine. Kazao joj je Mile Matić, ing. elektrotehnike, rođen 1943. u Trbounju. (FF ST 2010. S.)

¹⁴ Ana Vranjić zapisala je u Šibeniku 2010. godine. Kazala joj je spomenuta Mladenka Vranjić. (FF ST 2010. S.)

¹⁵ Kristini Jurić kazala je 2009. godine u Unešiću spomenuta Ana Rajčić. (FF ST 2009. D.)

¹⁶ Ivana Babić zapisala je 2012. godine u Unešiću. Kazala joj je Mara Babić rođena.1938., djev. Mrše. (FF ST 2012. S.)

¹⁷ Milana Skelin zapisala je u kolovozu 2009. godine u Sitnom. Kazao joj je Jakov Skelin zvan Jakov Paškić, rođen 1922. godine. (FF ST 2009. D.)

Vjernici u Skradinu nose svoje maslinove grančice na blagoslov te u procesiji idu prema središnjoj crkvi.

Cvitnica je u Danilu bila obilježena umivanjem u cvijeću i blagoslovom maslinovih grančica koje su onda nosili u polje i vinograde.¹⁸

Općenito, narod blagoslovljenim grančicama pridaje apotropejsku funkciju. U Miljevcima blagoslovljene grančice stavljale su se u domove, na polja, vinograde, oranice i druga mjesta. Blagoslovljene masline služile su kao zaštita ljudi, životinja i cjelokupnoga životnoga prostora od zla i bolesti te osiguravale sretnu i plodnu godinu.¹⁹ Taj običaj ima apotropejsku i panspermijsku funkciju.

Procesija je vjerska povorka koja ide s jednoga na drugo mjesto, ili se obilazeći vraća na polazno mjesto. U procesiji se uvijek nosi neka sakralna stvar ili znak. U kršćanstvu se procesije javljaju s odobrenjem kršćanstva u 4. st. kada su se u Rimu svakodnevno u drugoj crkvi sakupljali vjernici i potom kretali prema crkvi u kojoj će se održati euharistijska liturgija. U 11. i 12. st. procesije su se održavale u deambulatoriju,²⁰ posebnom dijelu crkve. U srednjovjekovlju su posebno bile razvijene procesije s relikvijama kršćanskih mučenica i mučenika. U 16. st. najčešće su bile euharistijske procesije s hostijom u pokaznici.²¹ Na čelu procesije je križ, potom djeca, pa muškarci, zatim svećenici, niži po časti, iza njih viši, te najčasniji koji nose sakralni predmet. Na kraju povorke su žene (usp. Badurina, 1990).

Od 1945. do 1952. godine vlasti su zahtijevale odobrenja za održavanje procesija, često ih odbijale ako su planirane izvan crkvenog prostora ili sa zakašnjenjem davale dopuštenje. Od 1952. godine sve su procesije izvan crkvenoga prostora zabranjene. Svećenik bi predvodio procesiju koja je išla oko groblja, jer je vlast zabranjivala da procesija ide državnom cestom. U Sitnom, procesija s križem bi okružila oko groblja te ponovno ušla u crkvu na glavna, zapadna vrata. Glavna vrata crkve

¹⁸ Vesni Kalebić kazala je 2004. godine Milka Poljičak, djev. Klisović, rođ. 1931. godine u Danilu, a 50-ih godina preselila je u Šibenik. Umrula je 2009. godine. (FF ST 2009. D.)

¹⁹ Maja Vlaić zapisala je 2011. godine. Kazala joj je spomenuta Marija Vlaić (1925.-2011.). (FF ST 2015. D.)

²⁰ Deambulatorij – ophodni prolaz koji kruži oko svetišta ili apside. Katkad je s perifernim vijencem kapela. Redovit je u sakralnoj romaničkoj i gotičkoj arhitekturi. (Usp. Badurina, 1990)

²¹ Pokaznica (ostenzorij, monstranca) izvorno je označavala svaku posudu u kojoj se izlažu svete moći. Kasnije je taj naziv ograničen na prozirnu spremnicu u kojoj se izlaže posvećena hostija. (Usp. Badurina, 1990).

uvijek su bila okrenuta prema zapadu, što je često znalo poslužiti i kao orijentir u prostoru.²² Od 1991. godine procesije se slobodno održavaju.

2. Veliki ponedjeljak, Veliki utorak, Velika srijeda

Nakon blagoslova maslinovih grančica slijedi pjevanje *Muke Isusove*, a na kraju obreda izlaže se Sveto Otajstvo i započinje 40-satno klanjanje *kvarantore* ili *svete ure* koje označavaju udarci zvona. Na Gospinom oltaru je napravljen Isusov grob kojeg u Svetom trodnevlju u narodnim nošnjama čuvaju žudije smjenjujući se svaki sat vremena. Sveto otajstvo se iznosilo na jutarnjoj misi, a na večernjoj se vraćalo na glavni oltar. Tada se pjeva *Svet, svet, svet*, a na večernjoj misi pjeva se i *Smiluj se meni*. Isti obred se ponavlja ponedjeljkom i utorkom, a *svete ure* završavaju u srijedu u podne.²³ Crkveno zvono od početka do kraja kvarantore svaki sat odzvoni onoliko puta koliko je prošlo sati klanjanja. Na Veliku srijedu u podne odzvonilo bi četrdeset puta.

Nekada se, u Skradinu, održavalo četrdesetosatno klanjanje pred Pre-svetim, za vrijeme kojega se pjevao psalam 50-51, „Smiluj mi se Bože!“ na poznatom skradinskom napjevu koji se pjeva samo u Skradinu, a danas se to radi na Veliki utorak i Veliku srijedu.²⁴

Tradicionalno se na Murteru, u predvečerje Velikog ponedjeljka i Velikog utorka, u crkvi održavala *Večernja*. Ona je bila različita od drugih Večernjih po tome što su na njoj sudjelovali crkveni pjevači. Oni bi prije Večernje iza glavnog oltara, iz sakristije otpjevali pjesmu *Prosti moj Bože*. Bila je to vrlo emotivna situacija: puk je u polumračnoj crkvi klečao i u muku slušao, a iza oltara je dopirala neuobičajena pjesma. Na Veliku srijedu navečer se pjevala *Juternja* Velikog četvrtka. Juternje su se uvijek pjevale dan prije, navečer uoči tog dana, vjerojatno iz praktičnih razloga, budući da su to bili radni dani, a obredi su trajali dugo. Nakon otpjevanje Juternje pjevao se Gospin plač. Ulogu Gospe pjevao je jedan od kantadura²⁵, a ne ženska osoba kao danas.²⁶

---

²² Milana Skelin zapisala je u kolovozu 2009. godine u Sitnom. Kazivač je spomenuti Jakov Skelin. (FF ST 2009. D.)

²³ Zvonimira Lojić 2015. godine. Kazali su joj u Drnišu Marija Mazalin i Joško Zaninović. (FF ST 2015. S.)

²⁴ Sanja Budimir zapisala je 2008. godine u Skradinu. Kazali su joj Ante Skorić, rođen 1930. godine u Skradinu i Vlado Cvitan, rođen 1929. godine u Zatonu. (FF ST 2013. D.)

²⁵ Kantadur – pjevač iz crkvenoga zbora.

²⁶ Nevena Čudinov Turčinov zapisala je 2013. godine. Kazala joj je Marija Jerat, 22.1.1937. rođ. Jerat, Murter. (FF ST 2013. S.)

3 Baraban

Nakon otpjevanog Gospinog plača u potpunom mraku crkve nastao bi tzv. baraban. To je bila sveopća lupnjava štapićima – baturikama po klupama koja je proizvodila zaglušujuću buku, a trajala je nekoliko minuta. Na taj se način puk sjećao Kristova bičevanja. Barabanom su vjernici iskazivali svoj bijes protiv onih koji su pustili Barabu, a Isusa Krista osudili.

Na Murteru barabani se nazivaju baturike. To su bili prutići napravljeni od mladica koje su na završetku imali zadebljanje. Mladići bi revnosno nekoliko dana ranije nožićima izrađivali svoje baturike, jer je vrlo važno bilo da budu lijepo izrađene.²⁷

Baraban se u Velikom tjednu održavao dva puta: u srijedu mali baraban, a u četvrtak veliki baraban. Na velikom je oltaru tijekom obreda gorilo petnaest svijeća postavljenih u trokut. Te su se svijeće gasile tijekom mise jedna po jedna, a na kraju bi ostala gorjeti samo jedna koja je bila jedina rasvjeta u crkvi.²⁸

Komadić barabana nosio se kući i stavljao iznad vrata kroz koja prolazi stoka. Vjerovalo se da će komadić barabana zaštititi stoku od zla (Alapović-Gjeldum, 2007).

4. Čegrtaljke

Čegrtaljke se od davnina u raznim krajevima, na različite načine čevrta u Velikom tjednu. Čegrtaljke su nazivane i: *škegrtaljkama*, *čevrtaljka-ma*, *čevrtajke*, *črčajike*, *čičajke*, *čegrtalo*, *klepetaljka*, *škrigitavice*, *krčala*.²⁹

²⁷ Nevena Čudinov Turčinov zapisala je 2013. godine. Kazala joj je Marija Jerat, 22.1.1937. rođ. Jerat, Murter. (FF ST 2013. S.)

²⁸ Nevena Čudinov Turčinov zapisala je 2013. godine. Kazala joj je Marija Jerat, 22.1.1937. rođ. Jerat, Murter. (FF ST 2013. S.)

²⁹ U Veloj Luci na Korčuli nazivaju se škrigitavice. *Kad se u Velu Setemanu vežu na kampa-nelu zvona undar se umisto njih doperaju barabani. U criokvu, na misu, barabane pratu i škrigitavice, koje škruguću obišno dica. To škrigicanje najviše se čuje za procesjunum na Veli Petak. Kad glavni baraban, što je uz popa, označi svoje barabananje, to prihvatu svi za precesjunum, što imaju škrigitavnice i barabane. To se za procesjunum ponavlja više puta. Barabananje traje sve do Glorije.* Kazivač: Mirjan Vidulić, rođen 1960. u Veloj Luci, bivši član veloluške limene glazbe (lokalno zvane Mužika) i folklorno-umjetničkog društva 'Mafrina', a danas na radu u Splitu u Hidrološkom zavodu. Njemu je ispričala majka pok. Kata Šeparović udana Vidulić. Najveći baraban bi se običavao unositi u zvonik i zamjenjivao bi zvona. Znali su se škrigitavnice ili čak barabani darovati djeci, a bilo bi i slučajeva kad je mladi muškardin tako iskazivao ljubav prema mladoj. Ivana Prižmić zapisala je u Veloj Luci 2009. god. kazala joj je njezina baka Ivanka Prižmić, djev. Borovina rođ. 1933. godine. (FF ST 2010. D.)

Napravljene su od drveta koje je nazubljeno, drži se u ruci i okretanjem proizvodi zvuk.

Najčešće se *škegrta* umjesto zvona na crkvi, a neki vjeruju da *škegrtaljke* tjeraju zle duhove. Na Veliki petak i Veliku subotu ne zvone crkvena zvona. Dječaci drvenim škegrtaljkama označuju vrijeme jutarnje, podnevne i večernje molitve, *Anđeo Gospodnji* te vrijeme početka crkvenih obreda.

U Skradinu početak obreda na Veliki petak nagovještuje se čegrtaljkama kojima mlađa djeca prolaze kroz grad tri puta prije obreda.³⁰

Slično je i u drugim mjestima u Dalmaciji, Lici, Konavlima, središnjoj Hrvatskoj, Slavoniji i Srijemu (Čapo Žmegač, 1997). Ta buka upućuje na galamu i klepetanje kojim su džudije pratile Isusa dok je nosio križ prema brdu Kalvariji.

5. Vazmeno (Sveto) trodnevlje

Veliki četvrtak, Veliki petak i Velika subota čine Vazmeno (Sveto) trodnevlje. U tim danima se obilježava muka i smrt Isusa Krista te njegovo uskrsnuće. Vazmeno trodnevlje započinje Velikim četvrtkom, a na taj dan je i misa *Večere Gospodnje*. Na početku se pjeva pjesma *Slava Bogu na visini* koja je popraćena zvonjavom crkvenih zvona. Od tog trenutka zvona se vežu i počinje crkvena *šutnja* koja traje do vazmenog bdijenja, kada se ponovno zapjeva *Slava Bogu na visini*.

Od podne na Veliki četvrtak, na Veliki petak i Veliku subotu nisu su se obavljali težački poslovi na polju.

5.1 Veliki četvrtak

Veliki ili Sveti četvrtak je dan Isusove posljednje večere. Po predaji, Gospa je čekala Isusa s večerom. Pripremila je zelje, ali Isusa nije bilo jer su ga uhvatile i otjerale *džudije*. Radi toga, tradicionalno se na taj dan priprema zelje, te se u narodu Veliki četvrtak naziva i *Zeljavi* ili *Zeleni četvrtak*. Tradicionalno se toga dana za objed priprema divlje zelje, *mišanca* i *prisnac*, beskvasni kruh, kukuruza.

Na Veliki četvrtak Katolička crkva ulazi u Sveto trodnevlje i sprema se na slavljenje Uskrsa. Na Veliki četvrtak, dan prije židovskoga blagdana Pashe, Isus je sa svojim učenicima posljednji put proslavio taj blagdan

---

³⁰ Sanja Budimir zapisala je 2008. godine u Skradinu. Kazali su joj spomenuti Ante Skorić i Skradinu i Vlado Cvitan. (FF ST 2013. D.)

te ustanovio svetu misu. Svoju prisutnost Krist je ostavio Crkvi i svijetu u kruhu i vinu što simbolizira Kristovo ljudsko tijelo i krv kao jamstvo pobjede nad: patnjom, zlom, tamom i smrću. Toga dana Isus je molio za ljudski rod i obećao svoga Duha protiv duha zloće. Toga je dana bio izdan, uhićen i cijelu noć sudski ispitivan.

Međutim, toga dana milosrđe i dobrota pobijedili su zloću; pakost čovjeka pretvorena je u pokajanje, nada je pobijedila mrak. U dvorani posljednje večere Isus je oprao učenicima noge, što simbolizira gostoprimstvo. Time je Isus nagovijestio svoj odlazak u smrt i uskrsnuće te otvorio nebeske dvorane za ljudski rod pozivajući ga sebi. Svojom krvlju Isus je ustanovio novi i vječni savez između Boga i ljudskog roda govoreći: „Ovo je moje tijelo koje se za vas predaje”, „Ovo je krv koja se proljeva za vas i za sve ljude na oprostjenje grijeha”. Početkom 20. stoljeća Nikola Buconjić zapisao je da se molitva *Križići* molila u nekim krajevima u Bosni (Buconjić, 1999). U nekim krajevima ta se molitva naziva i „Sto dušica“. Danas tu molitvu s manjim varijacijama znaju i mladi diljem Hrvatske i Bosne i Hercegovine i mole je na Veliki četvrtak. Nekoć je na Veliki četvrtak trebalo je izmoliti „Sto dušica“. Da bi osoba koja moli lakše brojila, u nekim mjestima uzela bi sto piljaka (kamenčića) i poslije svake izgovorene molitve bacila jedan (Alaupović-Gjeldum, 2007). U Visokoj kod Unešića moli se:

*Dušo grišna, budi u viri kripna,
kad budeš putovala
dugin putima, tisnim klancima,
stisnit će te Duh nečisti, duh nemili,
pitat će te: „Dušo jesi l' moja ili Božja?“
„Nisan tvoja već Božja,
Ja san Bogu rekla doć
na blagdanak, na Velki Četvrtak
S to križića, sto Isusića,
sto Amena sto se puta prikrsti.“³¹*

U navedenoj molitvi uočljivi su morfostilemi dugim, tisnim, klancim, te fonostilem il'. U jednom dijelu molitva se može usporediti s Gilgamešom, koji je također išao dugim putima i prolazio tijesnim klancima.

³¹ Jelena Dželalija zapisala je 2013. godine. Kazala joj je Marija Budiša, djev. Bošnjak, rođena u mjestu Visoka, 1939. god. (FF ST 2013. D.)

To je metafora za neku poteškoću jer dužina i tjesnoća su njeni sinonimi. Molitva je dijaloška. Duh se obraća duši i pita je: *“Dušo jesi l’ moja ili Božja?”* Duša odlučno naglašava *“Nisam tvoja, već Božja,”* jer je na blag danak rekla sto Jezusa, sto križića i stotinu se puta prekrížila. U drniškom kraju moli se:

*Oj dušice vična,
bud u viri kripna,
kad budemo putovali,
zajedno ćemo tu nimovati,
dugim putim,
tisnim klancim.
Trevit će nas
tri duha čista, tri nečista.
Pitat će nas,
al ste duše naše al Božje.
Nismo vaše, već Božje,
mi smo se zarekle
na blag danak,
na Veliki četvrtak,
izmoliti sto križića, sto amena,
sto se puta prekrstiti
Jesus Isus i Marija.³²*

Na Veliki četvrtak od podne se ništa više ne bi radilo o zemlji, jedino se moglo pomagati sirotinji, koja nije imala ni volova, ni konja, ni domaćina koji su u radnoj snazi. Samo njima nije bila grjehota raditi.

Pred blagdan Pashe Isus je znao da je došao čas da s ovoga svijeta prijeđe Ocu. Već za večerom davao je zaveo Judu Šimuna Iškariotskoga da ga izda. Isus je znao da mu je Otac u ruke predao sve, da je od njega izašao i da Bogu ide. Ustao je od večere, odložio haljine, uzeo ubrus kojim se opasao. Nalio je vodu u praonik i počeo učenicima prati noge i otirati ih ubrusom. Kad je došao do Šimuna Petra, on ga je upitao „Gospodine! Zar ti da meni pereš noge?“ Isus mu je odgovorio: „Što ja činim, ti sada ne znaš, ali shvatit ćeš poslije.“

---

³² Marina Pijuk zapisala je 6. 6. 2012. godine. Kazala joj je Manda Sikavica, rođ. Čavala, pok. Jandrije, u Sedramiću 1920. (FF ST 2012. D.)

(8) Reče mu Petar: „Nećeš mi prati nogu nikada!“ Isus mu odvrati: „Ako te ne operem, nećeš imati dijela sa mnom.“ (9) Nato će mu Šimun Petar: „Gospodine, onda ne samo noge, nego i ruke i glavu!“ (10) Kaže mu Isus: „Tko je okupan, ne treba drugo da opere nego noge - i sav je čist! I vi ste čisti, ali ne svi!“ (11) Jer znao je tko će ga izdati. Stoga je i rekao: „Niste svi čisti.“ (12) Kad im dakle oprao noge, uze svoje haljine, opet sjede i reče im: „Razumijete li što sam vam učinio? (13) Vi me zovete Učiteljem i Gospodinom. Pravo velite jer to i jesam! (14) Ako dakle ja - Gospodin i Učitelj - vama oprah noge, treba da i vi jedni drugima perete noge. (15) Primjer sam vam dao da i vi činite kao što ja vama učinih.“ (16) Zaista, zaista, kažem vam: nije sluga veći od gospodara niti poslanik od onoga koji ga posla. (17) Ako to znate, blago vama budete li tako i činili!“ (Mt 23,6-12; 10,24-40; Lk 22,24-28; 6,40)

Na taj dan nadbiskupi, biskupi i svećenici u mnogim crkvama neposredno podsjećaju na Isusovo pranje nogu apostolima tako što i sami peru noge dvanaestorici muškaraca, tzv. *apostola*. Biskup skida plašt, opaše se ručnikom, te pere noge dvanaestorici svećenika ili najsiromašnijih staraca. Kada opere jednu nogu, obriše je ručnikom i poljubi. Kada svoj dvanaestorici opere noge, biskup opere ruke, obriše ih ručnikom, ogrne plašt i moli zadnju molitvu. Isto čini i papa. Simbolično pranje nogu podsjeća na Krista koji je pranjem nogu svojih učenika ostavio zapovijed ljubavi da i oni tako čine jedni drugima. Obred završava prijenosom Svetog Otajstva na oltar koji simbolizira Kristov grob.

Na Murteru bi se nakon obreda Svetoga Otajstva obavljao obred „Isusova ukopa“. Tada bi se otkrili svi oltari. Monstranca se polagala u svečano okićeni prostor *Božji greb*.³³

5.2 Veliki petak

Veliki petak je kršćanski spomendan Isusove muke i smrti. Na Veliki petak ne slavi se euharistijsko slavlje. Oltar je bez križa, svijećnjaka, cvijeća i oltarnika, što simbolizira Isusovu muku i smrt. Veliki petak je dan žalovanja, nitko ne pjeva. Veći dio dana provodi se u crkvi, pjeva se *Muka Gospodinova* i ljubi se raspelo.

Ne smije se raditi o zemlji, jer se to u narodu tumači da je tog dana Krist pokopan. Obvezan je post, a mnogi vjernici poste *suho*.

³³ Nevena Čudinov Turčinov zapisala je 2013. godine. Kazao joj je Ive Šikić, rođ. 1931., u Murteru. (FF ST 2013. S.)

U Nevestu se, primjerice, zadržao običaj da se na Veliki petak kuha bakalar, jede se blitva bez octa, a crveni luk (kapula) također se ne jede jer, kažu, Kristu su je na oči stavljali.³⁴

U Unešiću vino se nalijevalo u bukaru i svi su redom – i muškarci i žene i djeca to vino pili, jer se vjerovalo da će se dobiti krvi koliko se vina popije. Simbolika je to kojom se časti dan kada je Isus svoju krv prolio za svijet.³⁵ U Jezerima na Murteru pilo se vino u koje bi se nakapalo nekoliko kapi blagoslovljene vode.³⁶

Taj dan su se i sa stoke skidala sva zvona ili se začeplyivala. Pazilo se da se tko ne ozlijedi jer se na Veliki Petak ne smije krvariti.

5.2.1. Križni put

Praksu Križnoga puta u Europu je u 15. stoljeću uveo dominikanac Alvaro u Cordobi. Obred Križnoga puta ranije je postojao u Jeruzalemu. Papa je u 17. stoljeću obred Križnoga puta priznao općom praksom. U početku je bilo sedam postaja Križnoga puta, ali se u 17. stoljeću ustalilo četrnaest postaja (Badurina, 1990).

Na Veliki Petak ide se na posljednji Križni put. Koliko je poznato, najstariji Križni put u Hrvata je Bogomojanski križ koji se neprestano održava od 15. stoljeća. Vjernici prijeđu 20 kilometara, a Bogomojanski križni put je na UNESCO-voj listi zaštićene nematerijalne baštine. U 16. stoljeću, kada su se sukobili plemići i pučani, prema predaji, Bogomojanski križ je prokrvario.

Na Veliki petak u mnogim mjestima stoljećima se ide za Križem. Polazi se iz crkve. Nose se tri križa; jedan veliki i dva mala. Kako se na Veliki četvrtak križevi prekrivaju ljubičastim velom, križevi se nose tako prekriveni. Narod ide u povorci kao da je sprovod. Kanta se *Muka Isusova* i pjevaju Psalmi.

Čast je nositi križ na Veliki petak. Župni uredi primaju zamolbe i prije godinu dana. Na Veliku srijedu župni odbor odabire tri osobe koje će nositi križ. Osobe se pomno biraju. Tu čast mogu imati samo najbolji i uzorni vjernici. Ako netko ima veliki zavjet za ozdravljenje drage osobe, čine se i ustupci, bez ikakve ljutnje drugih kandidata. Neki ljudi čekaju i po više go-

---

³⁴ Jelena Dželalija zapisala je 22. svibnja 2009. godine u mjestu Nevest. Kazala joj je Luca Dželalija rođena 1937., r. Škrapić. (FF ST 2013. D.)

³⁵ Kristini Jurić u Unešiću 2009. kazala je spomenuta Ana Rajčić. (FF ST 2009. D.)

³⁶ Ivana Klarin zapisala je u kolovozu 2010. u Jezerima. Kazala joj je Konstantina Klarin, rođena 1938. godine.

dina da dođu na red za nošenje križa. U Drnišu *cure* nose jastuke s krunom, čekićem i kliještima te čavlima.³⁷

Ide se bosih nogu bez obzira na vremenske prilike. Kako se zna put kuda križ prolazi, običaj je da se sva stoka izvede vani iz štale i zaveže za neko drvo ili stup dok prođe povorka s križem i narodom. Teške bolesnike i starce izvedu njihovi najbliži i uz put čekaju da naiđe povorka s križem. Tada im križonoše spuštaju križ da ga poljube. Nitko nije ravnodušan kad ih vidi bolesne i uplakane kako ljube križ i traže spas i nadu u raspetom Kristu.

Zna se kuda prolazi povorka, i ako je selo veće, zna se gdje će se sastati i *poljubiti* križevi od druge seoske povorke. Tada obje povorke idu prema crkvi na glavni obred. Tu se nastavlja s pjevanjem Psalama i pjevanjem Muke. Za vrijeme obreda otkrivaju se križevi i narod poslije ljubi križ.

5.2.2. *Molitve*

Na vjersku je liriku utjecala *Šibenska molitva* (koncem 14. st.), „pisana u ritmičkoj, recitativnoj prozi” (Frangeš, 1987:127). Srednjovjekovne su vjerske pjesme: *Muka Isusova* i *Gospin plač* (usp. Botica, 1996). Posebno važno mjesto u katoličkom korizmenom životu Hrvata zauzima *Gospin plač*. Na Veliki petak, u Skradinu, obred započinje šutnjom služitelja prostrtog pred oltarom u znak žalovanja za Kristom. Slijedi pjevanje *Muke Gospodnje* i ljubljenje svetog križa, a nakon toga procesija ide preko rive, uz pjesmu *Puče moj*:

*Puče moj što učinih tebi
Ili u čem ožalostih tebe?
Odgovori meni
Puče moj ja izvedoh tebe
Iz zemje Egipta,
A ti pripravi križ
Spasitelju svome.
Puče moj, ja napojih tebe
Vode iz kamena,
A ti mene napoji žuči i octa.*³⁸

³⁷ Zvonimira Lojić 2015. godine. Kazali su joj u Drnišu Marija Mazalin i Joško Zaninović. (FF ST 2015. S.)

³⁸ Sanja Budimir zapisala je 2008. godine u Skradinu. Kazali su joj spomenuti Ante Skorić i Skradinu i Vlado Cvitan. (FF ST 2013. D.)

Tu molitvu pjeva muška klapa na starom skradinskom napjevu. Dugo vremena se pripremaju za taj dan jer je Skradinjanima osobito stalo da taj događaj bude dostojanstven i svečan. Nakon procesije križ se stavlja na oltar koji simbolizira Kristov grob, a okićen je palminim listovima, maslinovim grančicama i svijećama. Mnogi vjernici se tu večer do ponoći mole ispred Kristova groba.³⁹

Nekoć se u Unešiću od Čiste srijede pa do Velikoga petka svakodnevno molila molitvica o Gospinoj žalosti:

*Crkvica se gradi,
tamjanon se kadi,
u njoj Gospa kleči,
iz sveg srca ječi,
bile prste lomi,
gorke suze roni.
Pitaju je džudije:
„Šta Ti Gospe klečiš,
iz sveg srca ječiš,
bile prste lomiš,
gorke suze roniš?“
„Kako neću klečat,
iz sveg srca ječat,
bile prste lomit,
gorke suze ronit!
Imala san sina jedinka
pa mi ga proklete džudije,
odniješe i na križ propeše,
i u noge i u ruke
čavle zadivaše,
a na glavu trnovu krunu nadijaše.
Ko ovo izmoli tri duše sarani:
svoju, očevu, pa majčinu.
Amen.“⁴⁰*

---

³⁹ Sanja Budimir zapisala je 2008. godine u Skradinu. Kazali su joj spomenuti Ante Skorić i Skradinu i Vlado Cvitan. (FF ST 2013. D.)

⁴⁰ Kristini Jurić 2009. godine u Unešiću je kazala spomenuta Ana Rajčić rođena. (FF ST 2009. D.)

U sljedećoj molitvi vjernik moli Isusa da ga čuva dan i noć i da mu kaže putiće gdje sjedi Marija kojoj je na glavi krunica; suze joj teku za ranjenim Isusom; te grješne duše doziva:

*O Isuse veleć moj
pri tebi je život moj.
Ja te zovem u pomoć,
da me čuvaš dan i noć.
Da mi kažeš putiće,
pokraj vode vrućice,
dino sidi Marija,
na glavi joj krunica.
Bile ruke umiva,
suze pušta ramenom,
za Isusem ranjenom.
Grišne duše doziva:
„Kleknite na kolina
Za Isusa Gospodina.“⁴¹*

Nakon obreda vjernici se s velikim poštovanjem u tišini vraćaju svojim domovima i navečer po kućama mole *Muku Isusovu*.⁴²

5.3. Velika subota

Na Veliku subotu djevojke i žene uređivale su domove i dvorišta, a muškarci bi istjerali stoku na pašu. Čim bi oko devet/deset sati zazvonila *Glorija*, svi su žurili doma, da se umiju u vodi i postanu čisti u duši i tijelu. Na Boraji djevojke su se običavale umivati u mlijeku kako bi bile zdrave i lijepe. Majke su djecu, također, umivale u mlijeku (Furčić, 1988).

U svim je hrvatskim krajevima na Veliku (Bilu) subotu bio običaj umivanja vodom koja je netom blagoslovljena u crkvama, a ukoliko netko ne bi imao tu vodu, valjalo se umiti na vrelima, potocima, rijekama, moru (Čapo Žmegač, 1997).

⁴¹ Mara Pendelj, djev. Bralić, rođ. 1931. u Parčiću 2012. godine kazala je Martini Škiljo. (FF ST 2012. S.)

⁴² Marina Pijuk zapisala je 6. 6. 2012. godine. Kazala joj je spomenuta Dinka Pijuk. (FF ST 2012. D.)

Jaje je simbol nade i uskrsnuća. Simbolika proizlazi iz probijanja ljudske jajeta prilikom leženja pileta (Badurina, 1990). U Miljevcima za Uskrs, kao i u svim krajevima u Hrvatskoj, drevnoga je postanja tradicija kuhanja i bojanja jaja. Različitim tehnikama domaćice su bojale skuhana jaja i po njima crtale različite ukrase. Da je bojanje i ukrašavanje pisanica star običaj svjedoče nalazi obojenih olupina jaja u nekim starim germanskim grobovima, kao i jaja, izrađena od gline, sa šarama izvedenim u urezima nekom masom u bojama, otkopinama u starim grobovima skandinavskim i, nekim, starim slavenskim. Ovoj teoriji u prilog ide i činjenica da se šarena jaja nekih slavenskih naroda uvelike podudaraju i u tehnici ukrasa i u ornamentici, na osnovi čega se može s dosta opravdanja držati da im je podrijetlo zajedničko, još negdje iz doba praslavenske zajednice (Gavazzi, 1991: 27).

Domaćice su kuhale jaja koja su se prije drugačije *piturala*. Bake i danas jaja boje u ljuskama kapule. Jaja tako dobivaju tamnu crvenkastu boju, dok bi se zelena boja dobijala sa špinatom.⁴³

Vatra je magijski izvor moći. U kršćanskoj simbolici predstavlja mučeništvo i vjerski žar, kao i pobjedu svjetla nad tamom.⁴⁴ Veliku subotu je karakterizirao obred obnove kućne vatre. U jutro toga dana svećenik je pred crkvom blagoslivljao vatru. Uskrsni krijes palio se i u noći s Velike subote na Uskrs ili oko tri-četiri sata pred samu zoru. Taj je običaj bio posebno raširen u sjeverozapadnoj Hrvatskoj. Pastiri su za taj dan pripremali krjesove budno motreći cijelu noć da im tko ne bi prije vremena potpalio krijes. Garištu iza tih krjesova pripisivala su se apotropejska svojstva: preko njega pregonila stoka kako bi bila zdrava; ugarci s zgarišta stavljeni su u njive i vrtove kako bi plodnost bila bolja; vjerovalo se da vještice i drugi demoni neće imati vlast dokle dopre svjetlost i dim uskrsnih krjesova (Gavazzi, 1988). S vjerom da će osigurati sreću u obitelji, vjernici su uzimali ugarke blagoslovljene vatre te s njima obnavljali kućnu vatru na ognjištu.⁴⁵

U crkvi se na Veliku subotu svečano odvezuju zvona. Tradicija na *Bilu subotu* je umivanje u trenutku kad *dječjim* zvonom oko podne zvoni Glorija. Pastiri su nosili sobom bočicu vode da bi se mogli umiti, jer se

---

⁴³ Dalia Bojčić zapisala je 2015. godine. Kazala joj je Manda (Slavka) Bojčić, rođ. Goreta, 1946. god., u selu Kadina Glavica. (FF ST 2015. S.)

⁴⁴ Narod vatri pripisuje i karakteristike demona, te se vjeruje da onaj koji preskoči vatru pobjeđuje demone. Bolesti su u narodnoj percepciji demonska bića.

⁴⁵ Na otoku Ugljanu kod Zadra na nekom većem prostoru sličnom trgu palila se od smilja i suhih drva uskrsna vatra – koleda, koju su momci i djevojke preskakali „u želji za ženinom odnosno udajom.“

vjerovalo da će umivanjem u tom trenutku sačuvati oči i tijelo od bolesti. U Čistoj Velikoj, sva čeljad koja bi se našla u blizini vode umivala bi lice vjerujući da se tako čiste od grijeha.⁴⁶

U kasnim večernjim satima u crkvama počinje vazmeno bdijenje, majka cijele kršćanske liturgije koja završava svečanom euharistijom koja označava Kristovu pobjedu nad smrću i u kojoj se odražava snaga Božje ljubavi koja od mrtvog čini živa. Bdijenje počinje lucenarijem ili službom svjetla. Blagoslivlja se vatra izvan crkve. Na blagoslovljenoj vatri ispred crkve pali se uskrсна svijeća koja simbolizira Isusa Krista uskrsloga - svjetlo. Uskrсна svijeća blagoslivlja se na Veliku subotu. Pet zrna tamjana u toj svijeći predstavlja pet Isusovih rana. Na upaljenoj vatri pripali se uskrсна svijeća koju đakon unosi u nerasvijetljenu crkvu i svečano se zaustavlja tri puta prije nego što dođe do oltara, a pri tom svaki put pjeva *Svjetlo Kristovo!* Pri tome narod odgovara *Bogu hvala!* Pripaljuje se manji broj svijeća. Na sredinu se prenosi poklik i pripaljuje se veći broj svijeća. Pred oltarom je treći poklik i upale se sve svijeće u crkvi i u rukama vjernika, pale se sva svjetla u crkvi. Đakon pred oltarom uskrсну svijeću okadi, te pjeva Vazmeni hvalospjev Isusu Kristu. (v. Dragić, 2010). Potom slijedi svečani pjevani hvalospjev uskrсноj svijeći. Drugi dio bdijenja je *Služba riječi*. Čitanja svetopisamskih tekstova, pjevanje psalama, sluša se Božja riječ o stvaranju, kroz psalme hvali se i slavi Gospodina i njegova djela. Čitanja završavaju svečanom pjesmom *Slava Bogu na visini* i tada se oglaše orgulje, sva zvana na crkvama, pale se svijeće na oltaru. To simbolizira pobjedu nad grijehom i smrću, a kršćani se pozivaju na radosno slavljenje Gospodina. Poslije Službe riječi slijedi krsna služba, blagoslivlja se voda za krštenje, krste se katekumeni. Čin krštenja se nije bitno promijenio, svećenik moli, poškropi dijete svetom vodom po čelu, a kum drži svijeću te odgovara umjesto kumčeta. Vazmeno bdijenje završava euharistijom. Svijeća, za vrijeme Uskrsa ostaje u svetištu i pali se u liturgijskim slavljinama. Ta svijeća se koristi za krštenja i ostavlja pored krstionice (Quin, 2005).

U Skradinu obred započinje šutnjom u tami pred crkvenim vratima, a zatim svećenik blagoslivlja novi oganj i iz njegova plamena upali uskrсну svijeću u koju zabada pet kuglica tamjana govoreći: „Krist jučer i danas, početak i svršetak, alfa i omega, njegova su vremena i vjekovi. Njemu slava i vlast po sve vjekove vječnosti.“ U procesiji kroz tamnu crkvu, unoseći

⁴⁶ Zvonimira Lojić 2015. godine. Kazali su joj u Čistoj Velikoj Milka Pešić i Ante Storić. (FF ST 2015. S.)

uskrsnu svijeću, svećenik tri puta zastaje i zapjeva: „Svjetlo Kristovo!“ U krsnoj službi uzima se obnova krsnih obećanja, a ako se te noći nitko ne krsti, tada ostali nazočni, koji su već kršteni, odgovaraju na tri pitanja o spremnosti na moralni život u skladu sa kršćanskom vjerom te isto tako odgovaraju na tri pitanja o prihvaćanju vjere. Na kraju misnog slavlja svećenik uz posebnu molitvu blagoslivlja vjernike i jela koja su u košarama donijeli na blagoslov.⁴⁷

Općenita je hrvatska narodno-crkvena tradicija blagoslov jela na Veliku subotu ili rjeđe na sam Uskrs. Svaka kuća šalje u crkvu kojega ukućanina s košarom ili kakvom posudom, napunjenom svim važnijim jestvinama tih dana. Poredane u čitavim redovima, svećenik ih s osobitim blagoslovom blagoslovi, pri čemu se košare s jelom (zvanim svetenje, posvećenje) otkriju, dok su inače pokrivena i uređena što se ljepše može šarenim ručnicima, gdje je to običaj. Jela koja se donose na blagoslov gdjekada ima mnogo različitih i što više, da se vidi obilje i bogatstvo kuće; inače su neka tek određena po staroj tradiciji; kao manje-više tipno i obavezno ističe se: obična ili šarena jaja, *hljebac kruha* ili osobito kakvo uskrsno pecivo (kolač), sir (mladi), pa napose neizostavno hren ili so ili luk (ili po dvoje od ovoga), k svemu još obično i koji komad mesa (buta, kobasice i sl.), a katkada bude u košarama i pića (Gavazzi, 1988).

U nekadašnjim vremenima, u Čistoj Velikoj nosila su se samo jaja, i to za svakog ukućanina jedno skuhanu i oguljenu, a za svećenika neoguljeno. Kasnije se uobičajilo nositi kruh i sir, a u novije vrijeme umjesto kruha nose se sirnice - pecivo od dizanog tijesta. Domaćice su *činile* pogače, svakomu djetetu po jednu, u bolje stojećim domaćinstvima i za svakoga drugoga u kući. To bi domaćice odnijele u crkvu blagosloviti i lijepo bi to spremile za Uskrs ujutro.⁴⁸

U Drnišu, najčešće svekrva, na blagoslov nosi posveticu (pogaču koja se premaže jajima).⁴⁹ (Ista tradicija i naziv posveticu održala se do naših dana u Rami. Moguće je da su taj običaj i naziv donijeli Ramljaci koji su se u tim krajevima nastanili bježeći od Turaka 1687. godine.)

---

⁴⁷ Sanja Budimir zapisala je 2008. godine u Skradinu. Kazali su joj spomenuti Ante Skorić i Vlado Cvitan. (FF ST 2013. D.)

⁴⁸ Zvonimira Lojčić 2015. godine. Kazali su joj u Čistoj Velikoj Milka Pešić i Ante Storić. (FF ST 2015. S.)

⁴⁹ Marina Pijuk zapisala je 6. 6. 2012. godine. Kazala joj je spomenuta Dinka Pijuk. (FF ST 2012. D.)

U selu Ceri kod Unešića večer uoči Uskrsa ljudi su, kao što i sada idu, odlazili na bdijenje. Za vrijeme mise se održavao obred blagoslova hrane, jaja i kruha, i drugih plodova zemlje. Na taj su obred ljudi nosili različite plodove kao što je kapula. Sutra ujutro za doručak obitelj je blagovala posvećenu hranu. Uz taj objed izvodio se obred paljenja i gašenje svijeća.⁵⁰

U Kadinoj Glavici veliku ulogu igraju vrlo ukusne pogače. Žene bi se trudile oko svojih pogača kako bi se vidjelo koliko ona zna i koliko je sposobna. Za razliku od danas, pogače su se nekada pekale u javnim pekarama i bilo je jako bitno kakva je čija pogača i čija je najbolje uspjela. Na Veliku subotu ljudi idu u crkvu noseći svoje košare u kojima su jaja, pogače i sol. Nakon blagoslova idu svojim kućama u iščekivanju najvećeg kršćanskog blagdana.⁵¹

Na Murteru mati bi umijesila *bubliju*⁵² od tri-četiri kilograma, od pšeničnog brašna s kvasom od *bire*⁵³. Kad bi ga stavila na dasku onda bi ga *pirunun* nabockala i tako načinila križ na njemu. U *čikaru*⁵⁴ bi zamutila jedno jaje, pa bi kruh s tim polila i lijepo rukom razmazala po njemu. Nije se stavljalno nikakova sladora, šećera ili što drugo. Za svaki bi se obrok na Uskrs pojelo samo malo blagoslovljene bublije, jer je ona morala *terati* i za Uskrs i za Uskršnji ponedjeljak.⁵⁵

Diljem Hrvatske, pa tako i u Miljevcima⁵⁶, ustaljen je običaj odlaska na bdijenje noć uoči Uskrsa. To bdijenje bilo je posebno po tome što se na misi vršio obred blagoslova hrane. Taj obred vrši se i danas. Prije polaska na misu ukućani bi u košare stavili sve plodove koje će ponijeti na misu i dati ih blagosloviti. Najčešće tu to bile sirnice, jaja, kruh, šunka, sir, a po-

⁵⁰ Nikoli Sunari 2008. godine u selu Ceri pet kilometara udaljenom od Unešića, kazala je Matija Sunara rođena Sunara, mjesto rođenja Cera, Unešić rođ. 1931. Kazivačica je upamtila od svojih roditelja i susjeda. (FF ST 2012. D.)

⁵¹ Dalia Bojčić zapisala je 2015. godine. Kazala joj je Manda (Slavka) Bojčić, rođ. Goreta, 1946. god., u selu Kadina Glavica. (FF ST 2013. S.)

⁵² Bublja – uskrсна pogača. Ivo Furčić navodi da se ta pogača nazivala bub'ca. To je bio obični kruh kao glavica u koji bi se stavljalno jedno ili dvoje jaja, te bi se peklo pod pekom. To je pecivo služilo za uskršnji dar. (Furčić, 1988.).

⁵³ Bira – pivo.

⁵⁴ Čikara- šalica.

⁵⁵ Nevena Čudinov Turčinov zapisala je 2013. Kazala joj je spomenuta Nada Turčinov. (FF ST 2013. S.)

⁵⁶ Maja Vlaić zapisala je 2011. godine. Kazala joj je spomenuta Marija Vlaić. (FF ST 2015. D.)

nekad i vino te brojni drugi plodovi zemlje. Sutradan ujutro, blagovala se posvećena hrana. Središte pozornosti među blagoslovljenim namirnicama zauzimala je pogača. Žene su mnogo truda ulagale u pripremanje pogače. Nadmetale su se čija će pogača biti ukusnija i veća jer se time dokazivala njihova kulinarska sposobnost.⁵⁷

6. Uskrs

Uskrs je najveći kršćanski blagdan jer je Isus Krist svojim uskrsnućem spasio i otkupio Svijet. Prvotno se Uskrs slavio svake nedjelje, a od 2. stoljeća slavi se jedanput godišnje nakon prvog proljetnog punog mjeseca, između 21. ožujka i 25. travnja. Podrijetlo mu je u židovskom blagdanu Pashe. Židovi su *Pashom* slavili čudesna Božja djela koja je on pokazao posebno izlaskom Izraelaca iz egipatskoga ropstva. Kršćanska se vjera usredotočuje na Isusovo Uskrsnuće, odnosno prijelaz iz smrti u život.

Na uskrsno jutro, u unešićkom kraju, sedam puta se križalo i sedam puta molila molitva:

Daj mi Gospe dobar dar

Daj mi Gospe dobar dar,

kazat ću ti dobar glas,

od Isusa Sina Tvog.

Jutros Ti je uskrsnija,

s desne strane Ocu sija.

Ostavija je krvcu na lozici,

tilicu na pšenici,

svičiću na pčelici.⁵⁸

Na uskrsno jutro limena glazba kroz cijeli Skradin svira budnicu, doručkuju se blagoslovljena jela, a crkvena zvona pozivaju na misu.⁵⁹

---

⁵⁷ Maja Vlaić zapisala je 2011. godine. Kazala joj je spomenuta Marija Vlaić. (FF ST 2015. D.)

⁵⁸ Kristini Jurić kazala je 2009. godine u Unešiću Ana Rajčić. (FF ST 2009. D.)

⁵⁹ Sanja Budimir zapisala je 2008. godine u Skradinu. Kazali su joj spomenuti Ante Skorić i Vlado Cvitan. (FF ST 2013. D.)

Uz blagdan Uskrsa vezani su u Hrvata mnogi drevni pučki običaji. Svako dijete hoće da mu se obuče najljepša roba. Na Murteru na Uskrs ujutro u 6 sati bila je *Uskršnja jutrenja*, misa i blagoslov jela. Najstarija djevojka iz svake kuće nosila bi na glavi veliku bijelu kohu⁶⁰ u kojoj je bila: bublija, nekoliko jaja, malo soli i malo sira. Mladići i domaćini i stražari Božjega greba nose na blagoslov su nosili u vrču vina.⁶¹

Uskršnjem doručku prethodila je molitva i paljenje svijeće. Prema posvećenim predmetima odnosilo s posebnom pozornošću. Isto je bilo i s hranom posvećenom za Uskrs. Niti jedna mrvica blagoslovljene hrane nije se smjela baciti, a ni dati životinjama. Sve mrvice koje bi ostale pažljivo bi se pokupile i zapalile.⁶²

Na Murteru za uskršnju *marendu* djeca su nekoć sjedala za mali stol, a odrasli za veliki. Domaćica bi izrezala kruha u *siknicu*⁶³ i stavila nasred stola. Izrezala bi i malo bublije, za svakoga po komadić. Na veliki tanjur izrezala bi sira i stavila jaja i malo blagoslovljene soli. Svatko bi uzeo svoj komad, taknuo bi ga malo u posvećenu sol i stavio u usta.⁶⁴

U Sitnom prije ručka starješina bi uzeo blagoslovljeno jaje, izrezao ga i podijelio ukućanima. Veoma se pazilo na to da nijedna mrvica ne završi na podu; ako je ijedna ostala, ona bi se bacala u vatru. Ne smije se ništa baciti da se ne poljubi prije, a ne smije se ni dati *živini*.⁶⁵

Poslije uskršnjega objeda mladež se veseli igrajući i pjevajući. Pisaniće je momak darivao uglavnom curi koja mu se sviđala, a na pisanicama se dobivala i poruka, primjerice, „Ovo se jaje za poljubac daje“⁶⁶

Na Uskrs su mladi jedni drugima darivali obojane pisanice, a omiljena je bila i igra tucanja pisanicama. Cilj igre bilo je razbiti jaje suparnika. Onaj koji razbije jaje, mogao je razbijenu protivnikovu pisanicu zadržati.⁶⁷

⁶⁰ Koha – košara.

⁶¹ Nevena Čudinov Turčinov zapisala je 2013. Nada Turčinov, rođ. 1937. rođ. Turčinov, Murter. (FF ST 2013. S.)

⁶² Maja Vlaić zapisala je 2011. godine. Kazala joj je spomenuta Marija Vlaić. (FF ST 2015. D.)

⁶³ Sitnica - sito s većim rupama.

⁶⁴ Nevena Čudinov Turčinov zapisala je 2013. Kazala joj je spomenuta Nada Turčinov. (FF ST 2013. S.)

⁶⁵ Milana Skelin Zapisano u kolovozu 2009. g. u Sitnom, kazivač Jakov Skelin zvan Jakov Paškić, rođen 1922. godine. (FF ST 2009. D.)

⁶⁶ Dalia Bojčić zapisala je 2015. godine. Kazala joj je Manda (Slavka) Bojčić, rođ. Goreta, 1946.g., u selu Kadina Glavica. (FF ST 2015. S.)

⁶⁷ Maja Vlaić zapisala je 2011. godine. Kazala joj je spomenuta Marija Vlaić. (FF ST 2015. D.)

Na Uskrs bi djevojke na Boraji oblačile samo bijelu robu. Bile su „sve u bilome ki vile“. Tako obučene simbolizirale su znak čistoće, te tjelesne i duševne nevinosti (Furčić, 1988).

Sve žene koje su imale zetove nosile su jaja u košarama za „nasaditi zeta“ (najmlađega) da bi imao što više djece. Popodne na Uskrs bi se posjećivala rodbina, susjedi i kumovi.⁶⁸

7. Čuvari Kristova groba

Uskrsno scensko prikazanje *Čuvanje Gospodinova groba* srednjovjekovnoga je podrijetla. Tradicija čuvanja Kristova groba duboko je ukorijenjena u Hrvata. U Velikom tjednu, najčešće na Veliki četvrtak, Božji grob uređuju mještani i/ili časne sestre i crkveni službenici. Grob se uređuje cvijećem, prokljajalim pšenicom⁶⁹, svijećama (Čapo-Žmegač, 1997).

U Hrvatskoj su danas najpoznatije *Vodički žudiji*⁷⁰ koji sudjeluju na većim smotrama i svetkovinama, a o njihovom postanku više je mišljenja. Jedni misle da se to dogodilo negdje pred Prvi svjetski rat, drugi kažu da je taj obred preuzet od austrijskih vojnika koji su u stražarili u crkvi, a neki misle da je obred čuvanja Kristova groba mnogo starijega postanja. Prvi pisani spomen seže u 1912. godinu.

Obred Vodičkih žudija održao se gotovo cijelo prošlo stoljeće, s nekim kraćim prekidima u novijoj povijesti. Žudije⁷¹ predstavljaju rimske vojnike koji čuvaju Isusov grob od Velikoga četvrtka do Uskrsa. Svake godine, oko velikog oltara u svetištu Župne crkve, postavlja se konstrukcija Božjeg groba za Veliki tjedan. Godine 1992. godine Božji grob bio je premješten na drugo mjesto.

---

⁶⁸ Marina Pijuk zapisala je 6. 6. 2012. godine Kazala joj je spomenuta Dinka Pijuk. (FF ST 2012. D.)

⁶⁹ Pšenica simbolizira blagostanje i zemaljsko izobilje, a u euharistiji označava euharistijski kruh. Zrnje žita je euharistijski simbol Kristove ljudske naravi. Usp. Ivanovo evanđelje: Zaista, zaista, kažem vam, ako pšenično zrno ne padne u zemlju i ne umre, ostaje samo. Ako li umre rodi veliki rod.

⁷⁰ U Vodicama je u uporabi naziv *Vodički žudiji*, a u metkovskom kraju *žudije*.

⁷¹ Pod nazivom žudija (džudija) smatraju se samo oni Židovi koji su mučili i razapeli Isusa Krista. U *Rječniku hrvatskoga ili srpskoga jezika*, ur. S. Pavešić, Lj. Jonke, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, u Zagrebu, 1975/76, str. 486-487. uz leksem žudija navode se stihovi usmene vjerske lirske pjesme: *Tada Isus majci reče: Prođi me se, majko moja, kako ću im ja prostiti, kad su gori no žudeli, žudeli me propinjahu, al' se krivo ne kunjahu.* (Usp. Dragić, 1997; i Dragić, 2006)

Vodičke žudije čini dvanaest mladića koji prema strogim pravilima ne mogu biti stariji od trideset tri (Isusove) godine.⁷² Žudija ne može biti bilo tko. Mora biti nešto viši od *buzdobaja i po*. Osim tjelesnih karakteristika mora: biti kršten, pričešćen, krizman. Mora živjeti u skladu s kršćanskom naukom i sudjelovati u crkvenim obredima (v. Dragić, 2009).

Za vrijeme obreda pranja nogu *apostolima* na Veliki četvrtak sudjeluje dvanaest žudija u narodnim nošnjama. Nakon toga ulaze u crkvu u odorama rimskih vojnika, zauzimaju mjesto pored insceniranoga groba i počinje čuvanje, koje se nastavlja do Uskrsa. Grob čuvaju po dvojica žudija, a smjena je svakih dvadeset minuta. U procesiji na Veliki petak žudije prate Isusa koji nosi teški križ. Pri kraju procesije Juda pred svima baca izdajnički novac.

Vrhunac obreda je na Veliku subotu nakon što svećenik otpjeva *Slava Bogu na visini*, žudije bace koplja, popadaju na pod, ustaju se i pognuti bježe vani, a dva anđela ulaze u grob i najavljuju Kristovo uskrsnuće. Žudije često pripreme neko iznenađenje. Godine 2007. priredili su grmljavinu i stroboskop,⁷³ koji se nakon tišine začuju i bljesnu nakon mraka simbolizirajući uskrsnuće Isusovo.

U Župi *Svetoga Mihovila* Promina – Oklaj kod Drniša, čuvari Kristova groba odjeveni su u narodnu nošnju, a nazivaju se kao i u Vrlici - *grobari* i/ili *čuvari*.

Na Murteru na Veliki četvrtak u Župnoj crkvi *Svetoga Mihovila* počinje čuvanje *Božjega greba*. Grob se čuva cijeli Veliki petak do navečer, pa onda ponovno na Veliku subotu do Velike mise. Obično bi čuvari groba išli uvečer nakon čuvanja u ophod sela, dobivajući sitne darove (uglavnom hranu i vino). Obred čuvanja Božjeg groba bio je nakon Drugog svjetskog rata neko vrijeme zabranjen.⁷⁴

8. Zaključak

Navedenih osamdesetak primjera običaja, obreda, molitvi, vjerovanja svjedoče bogatu duhovnost Hrvata šibenskoga zaleđa. U Velikom tjednu pučki običaji, obredi i vjerovanja prepleću se s crkvenom baštinom. Umiivanje u cvjetnoj vodi ima apotropejsku funkciju, a prolivanje te vode u vrt ima panspermijusku funkciju. Blagoslovljene grančice masline vje-

⁷² To je prema Statutu donesenom 1996. godine. Statut je donesen radi golemoga interesa za čuvanje Kristova groba, jer se stariji čuvari nisu mogli odreći te časti. Kazao mi je 22. prosinca 2008. godine *buzdobaj* Luka Lipić.

⁷³ Stroboskop (grč. *strobos* –vrtlog, *vrtnja* + *skopéō* – gledam) sprava za titranje, vrtnja pomoću svjetla.

⁷⁴ Ivona Tolić zapisala je 2008. godine na Murteru. Kazao joj je Vitomir Mudronja, Murter (rođ. 1927.). (FF ST 2012. D.)

šale su se u kuće, staje, vinograde, polja kako bi zaštitile i ljude i blago i materijalna dobra od nevremena ili kakvih zlih duhova. U kućama su se te grančice čuvala do sljedeće Cvjetnice kada su se spaljivale, a nove ostavljale. U hrvatskoj tradicijskoj kulturi iznimno je raširen kult pokojnika. I na Cvjetnicu su se blagoslovljene grančice stavljale pokojnima na groblje. Nakon blagoslova maslinovih grančica i pjevanja *Muke Isusove* izlaže se Sveto Otajstvo i započinje 40-satno klanjanje *kvarantore* ili *sve-te ure* koje označavaju udarci zvona.

Udaranjem barabanom po crkvenim klupama vjernici su iskazivali svoj bijes protiv onih koji su pustili Barabu, a Isusa Krista osudili. Baraban se u Velikom tjednu održavao dva puta: u srijedu mali baraban, a u četvrtak veliki baraban. Ostatcima barabana puk je pridavao apotropejsku moć. Stoga su ostatci barabana stavljeni iznad vrata štala.

U hrvatskoj tradicijskoj Veliki četvrtak se naziva i *Zeljavi* ili *Zeleni četvrtak* jer je, po predaji, Gospa čekala Isusa s pripremljenim zeljem za večeru. Na Veliki petak i Veliku subotu ne zvone crkvena zvona. Nekoć su dječaci drvenim škegrtaljkama označavali vrijeme jutarnje, podnevne i večernje molitve, *Anđeo Gospodnji* te vrijeme početka crkvenih obreda. Križni put (Put križa) u hrvatskoj je tradiciji od 15. stoljeća. Na Veliku subotu umivalo se u vodi vjerujući da će se tako biti ljepše i zdravije. Obred obnove kućne vatre obavlja se na Veliku subotu. S vjerom da će osigurati sreću u obitelji, vjernici su uzimali ugarke blagoslovljene vatre te s njima obnavljali kućnu vatru na ognjištu. Na Veliku subotu kuhaju se i boje jaja. Na Veliku subotu (rjeđe na Uskrs ujutro) vrši se blagoslov jela. Također se vrši krsna služba, blagoslivlja se voda za krštenje, krste se katekumeni.

Uskrs je najveći kršćanski blagdan jer je Isus Krist svojim uskrsnućem spasio i otkupio Svijet. Uz blagdan Uskrsa u hrvatskoj tradicijskoj kulturi vezuju se mnogi drevni pučki običaji.

Neke je običaje, obrede, molitve i vjerovanja zauvijek prekrila koprana zaborava. Rijetki su sredovječni kazivači koji još nešto pamte od svojih majki i očeva. Nekoliko kazivačica spomenutih u ovom radu nije više među živima. Sve to nas upozorava da je od neprocjenjive važnosti zaputiti se i na terenu snimiti što se još snimiti dade od nematerijalne kulturne baštine koju su nam kroz stoljeća čuvali i prenosili davno upokojene naše pramajke i praočevi. Civilizacijski je to čin spram naših predaka ali i naših potomaka.

Literatura

1. Alaupović-Gjeldum, Dinka (2007): Običaji i vjerovanja. u: *Dalmatinska zagora, nepoznata zemlja*. Zagreb: Ministarstvo kulture RH.
2. Badurina, Anđelko (1990): *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva i Uvod u ikonologiju Radovana Ivančevića*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost.
3. Botica, Stipe (1996): *Usmene lirske pjesme*. Zagreb: SHK.
4. Buconjić, Nikola (1999): *Život i običaji Hrvata katoličke vjere u Bosni i Hercegovini* pretpisak iz 1906. Mostar: Matica hrvatska.
5. Čapo Žmegač, Jasna (1997): *Hrvatski uskršni običaji, Korizmeno-uskršni običaji hrvatskog puka u prvoj polovici XX. stoljeća, pučka pobožnost, zajednica*. Zagreb: Golden marketing.
6. Dragić, Marko (2010): *Svijeća u kulturnoj baštini Hrvata. Crkva u svijetu*, 45 (4). Split: Katolički bogoslovni fakultet u Splitu. 467 – 488.
7. Dragić, Marko (2009): Čuvari Kristova groba u crkveno-pučkoj baštini Hrvata. *Ethnologica Dalmatica*, 17 (1), Split: Etnografski muzej Split. 5-32.
8. Dragić, Marko (2008): Apotropejski obredi, običaji i ophodi u hrvatskoj tradicijskoj kulturi. *Croatica et Slavica Iadertina* 3 (3), Zadar: Sveučilište u Zadru. 369-390.
9. Dragić, Marko (2007): *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*. Split: Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu.
10. Dragić, Marko (2006): *Hrvatska usmena književnost Bosne i Hercegovine: lirika, epika, retorika*. Sarajevo: MH u Sarajevu, HKD Napredak Sarajevo.
11. Dragić, Marko (1997): *Duša tilu besidila: hrvatske pučke molitvene pjesme iz Bosne i Hercegovine*. Baška Voda: Mala nakladna kuća sveti Jure.
12. Frangeš, Ivo (1987): *Povijest hrvatske književnosti*. Zagreb – Ljubljana: MH.
13. Furčić, Ivo (1988): *Narodno stvaralaštvo šibenskoga područja, III Mjesta u šibenskom zaleđu*. Šibenik: Muzej grada Šibenika.
14. Gavazzi, Milovan (1991) *Godinu dana hrvatskih narodnih običaja*. III izdanje. Zagreb: Hrvatski sabor kulture.
15. Kolumbić, Nikica (2001): Razvojni put hrvatske pasionske drame. u: *Pasiionska baština 2000, Muka kao nepresušno nadahnuće kulture*. Zagreb.
16. Quin, Josef (2005): Svijeća u: *Suvremena katolička enciklopedija*, (priredili Michael Glazier i Monika K. Hellwig), Split: Marjan tisak.

Marko Dragić

UDC: 398(497.5 Šibenik)

Original scientific paper

HOLY WEEK IN CHURCH-FOLK HERITAGE OF SIBENIC HINTERLAND

Abstract: *Paper cites about eighty examples of customs, rituals, prayers and beliefs that characterize Holy Week in Šibenik hinterland. There are about sixty contemporary recordings that were recorded from 2008 to 2015 in about twenty sites in Šibenik hinterland with participation of more than thirty tellers of both genders. Some of the tellers have passed away in the meantime.*

In the Holy Week folk customs, rituals and beliefs intertwine with the church heritage. Face washing in the water with flower petals on Palm Sunday as well as face washing on Holy Saturday both have apotropaic function, and spilling the used water in the garden has a panspermic function. Cult of the dead is widespread in Croatian traditional culture. Therefore, blessed branches were put on the graves on Palm Sunday. Folk gave great apotropaic power to the remains of baraban and cinders from the blessed fire on Holy Saturday.

Alongside field research work, the paper utilizes inductive-deductive method as well as description, analysis, comparison and synthesis. Customs, rituals, prayers, beliefs are analyzed in biblical context in the paper.

Aim of the paper is to preserve from oblivion once rich spirituality of the inhabitants of Šibenik hinterland as of Croats in general and to present it multidisciplinary to both domestic and foreign scientific public and readers.

Key words: *Jesus Christ, passion, traditional culture, death, resurrection.*

Marko Dragić

UDC: 398(497.5 Šibenik)

Lavoro scientifico originale

LA SETTIMANA GRANDE NEL PATRIMONIO DELLA CHIESA E DEL POPOLO NELL'ENTROTERRA DI ŠIBENIK

Riassunto: *Questo articolo presenta circa ottanta esempi di costumi, riti, preghiere e credenze che caratterizzano la Settimana Grande nell'entroterra di Šibenik. Ci sono sessanta dischi contemporanei emersi nel periodo dal 2008 al 2015 in venti luoghi dell'entroterra di Šibenik, e con la partecipazione di trenta narratori e informatori. Alcuni di questi narratori sono morti. Durante la Settimana Grande, i rituali e le credenze s'intrecciano con il patrimonio della chiesa. Il lavaggio in acqua di fiori nella Domenica delle Palme come il lavaggio nel Sabato Santo hanno la funzione apotropaica, e l'acqua fuoriuscita nel giardino ha la funzione panspermica. Nella cultura tradizionale croata è molto diffuso il culto dei morti. Così nella Domenica delle Palme i ramoscelli benedetti s'appostavano al cimitero. I resti del tamburo e dei braci del fuoco benedetto nel Sabato Santo, hanno il potere apotropaico. Nell'articolo, accanto al lavoro di ricerca sul campo, s'applica il metodo induttivo-deduttivo e i metodi della descrizione, dell'analisi, del confronto e della sintesi. Le pratiche sociali, i riti, la preghiera e la fede s'analizzano nel contesto biblico. Lo scopo dello studio è di salvare la ricca spiritualità degli abitanti dell'entroterra di Šibenik e dei Croati, e di presentarla in modo multidisciplinare alla comunità scientifica nazionale ed estera.*

Parole chiave: *Gesù Cristo, malati, pratiche, rituali, preghiera, morte, resurrezione.*